

UNIVERSUL POLITIC CA SPECTACOL

Mirela Arsith

Comunicarea și politica sunt cosubstantiale. Raporturile de comunicare sunt inseparabile de raporturile de putere, care depind, prin forma și conținutul lor, de puterea materială sau de cea simbolică, acumulate de instituțiile politice și de agenții angajați în aceste raporturi. Comunicarea politică are drept specific manifestarea unei tensiuni între cooperare și conflict. Discursul politic permite găsirea acordului dar, același tip de discurs promovează conflictul și dominarea.

Fie ca se dorește persuadarea sau convingerea, negocierea sau intimidarea, recursul la limbajul politic reprezintă o alternativă la violența fizică. Spațiul public are un caracter conflictual, dar în perimetrul său se negociază compromisul: diferențele se echilibrează, reprezentarea celor care nu sunt la putere devine mai lesnicioasă, cei care sunt la putere își reglează discursul.

Jack C. Plano, Robert E. Riggs și Helenan S. Robin definesc conceptul de *comunicare politică* ca activitate de transmitere de „*sens relevant funcționarii sistemului politic*“¹. Ea poate avea loc prin orice semn, simbol sau semnăla prin care se transmite sensul (votarea, asasinatul politic, demonstrațiile de stradă, afișul politic, publicitatea etc.). Totuși, ceea ce este dominant în comunicarea politică este cuvântul, scris sau vorbit.

În societate orice problemă poate deveni politică. Politica evoluează în dinamica mizelor economice, sociale,

culturale, religioase, etnice, lingvistice. Activitatea politica are in atentie emergenta problemelor colective, formularea intrebarilor adresate autoritatilor publice, elaborarea de solutii, conflictul dintre aceste proiecte si modul lor de reglementare. In fiecare din aceste procese se gaseste implicata comunicarea iar contributia ei la activitatea politica este omniprezenta, fie ca este vorba de socializare si participare, de elaborarea agendei, de mobilizare sau de negociere. Comunicarea impregneaza toata activitatea politica in masura in care aproape toate comportamentele de acest tip implica recursul la o forma oarecare de comunicare.

Specificul raporturilor si al activitatilor politice contemporane il constituie criza de credinta politica, ceea ce obliga oamenii politici, dupa cum afirma Gabriel Thoveron, sa investeasca tot mai mult in comunicare: „*de indata ce apare vreo dificultate intre ei si aceia care ii mandateaza, aceasta este numaidecit considerata o <<problema de comunicare>> - de a-i convinge pe cetateni de temeiul actelor ori deciziilor lor*“ⁱⁱ.

Caracterizata prin ambiguitate conceptuala, prin ubicuitatea fenomenelor, comunicarea poate fi analizata mai eficient in relatiile ei cu politicul prin cercetarea practicilor discursive efective, care ajung sa fie practici politice. Viata politica actuala poate fi caracterizata ca un continuu efort de comunicare al locutorilor politici pentru a-si legitima actiunile, discutia fiind principala modalitate prin care se realizeaza participarea politica.

1. EXPRESIVITATEA PRAGMATICA A ROSTIRII POLITICE

Teatralitatea argumentarii – adaptarea la interlocutor, intensitatea intertextuala, „punerea in scena“ – intilnește teatralitatea din „jocurile de limbaj“ ca strategie a sansei si creatiei. Discursul argumentativ este mai degraba teatru decit geometrie sau constructie riguroasaⁱⁱⁱ. Acesta trece printr-o intreaga combinatorica de prezentare a dinamicii structurilor societatii, determinind formarea anumitor reprezentari asupra realitatii in vederea obtinerii unui statut legitim al guvernantilor, dar si a celor care aspira la putere.

Dramaturgia politica isi poate asuma o multitudine de forte expresive ale unor domenii consacrate in constiinta colectiva ca valori majore:

(a) *asumarea fortei expresiei religioase*, care poate sa transforme scena puterii intr-o viziune a lumii divine^{iv}: ierarhia este sacra, iar suveranul revendica ordinea divina drept sursa a mandatului sau; cancelarul Bismark rostea intr-un discurs pronuntat in Reichstag, la 6 februarie 1888: „*Noi, germanii, ne temem de Dumnezeu, dar de nimeni altcineva*“^v;

(b) *trecutul colectiv* este o sursa de cutume, simboluri si moduri de actiune; Iuliu Maniu argumenteaza in acest sens la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia: „*Daca neamul romanesc nu s-ar folosi de dreptul sau de a-si infaptui unitatea nationala, s-ar arata nevrednic de timpurile cari le traim si de insusirile nobile si fara pereche cu care este inzestrat; prin aceasta s-ar expune dispretului intregii lumi civilizate*“^{vi}; citeodata, insa, istoria poate fi construita si reconstruita, pentru ca puterea sa-si asigure privilegiile prin punerea in scena a trecutului sub forma

mostenirii: „*Nu sint urmasul lui Ludovic al XVI-lea, ci al lui Carol cel Mare*“, avea sa rosteasca Napoleon in fata papei, in chiar dimineata incoronarii sale ca imparat la 2 decembrie 1804;

(c) *mitul eroului*, care are inca un impact important in lumea moderna, accentueaza dimensiunea teatralitatii politicului; Eroul apare, actioneaza, provoaca adeziune, se incarca cu putere; el este Salvatorul; surpriza, actiunea si succesul devin cele trei aspecte ale dramei care ii confera existenta. Eroul controleaza si supune fortele istorice reusind sa le determine sa aiba efecte pozitive; „*daca as guverna un popor de evrei, as reinalta templul lui Solomon*“, afirma Napoleon Bonaparte in anul 1801.

(d) *arta persuasiunii*, dezbaterea la care apeleaza sistemul democratic determina cultivarea capacitatii de a produce efecte „*ce favorizeaza iden-tificarea reprezentantilor cu reprezentatii*“; propaganda, media, sondajele politice sint tehnici noi ce furnizeaza dramaturgiei democratice cele mai puternice mijloace; ele „*stimuleaza producerea de aparente, asociaza destinul oamenilor puterii cu calitatea imaginii lor publice*“^{vii}.

Expresia verbala a puterii este definita si de tacere si de un limbaj specific, ambele constituindu-se in conditii ale artei dramatice. Tacerea si *limbajul* „*incearca sa influenteze subiectii in timp*“^{viii}. Arta tacerii face parte din arta politicii. Puterea cuvintelor, cunoscuta si controlata, poate sa genereze recursul la un lexic specific, la reguli si strategii de argumentare.

In societatile moderne, un candidat la presedintie, de exemplu, trebuie sa dobindeasca o imagine publica, o dimensiune nationala si credibilitate provenita din reusitele lui anterioare. Daca va invinge, va trebui sa guverneze, sa

probeze ca detine controlul asupra tuturor fortelor, inclusiv asupra lui insusi.

Evidentierea teatralitatii politicului nu inseamna o reducere a acestuia la aparente si jocuri iluzorii, ci reprezinta mai mult o rezultanta a raporturilor sociale si a aspectelor constituite din valori si imaginarul colectiv. Teatralitatea politicului are, mai degraba, o functie compensatoare, rezultata din imperfectiunile unei societati aflate intr-o continua devenire, cu o ordine vulnerabila, purtatoare de perturbatii si dezordine.

2. STRATEGII NONVERBALE ALE INFLUENTARII POLITICE

Jacques Séguéla sustine ca traim intr-o societate a sensului, care impune respectarea regulii celor trei *S*: *simplitatea*, dupa care mesajul trebuie sa fie direct, adecvat, clar; *spectacolul*, ce este necesar pentru ca omul are intotdeauna nevoie de visare, de frumuseti, de tot ce ii ofera spectacolul; *substanta*, privind continutul, valoarea, satisfacerea efectiva a unor trebuinte, asteptari si idealuri ^{ix}. Aceasta regula este respectata si urmata, intr-o maniera efica, si in complexul univers al comunicarii politice.

Discursul politic se manifesta intr-un context social-politic, ca reactie la o realitate concreta si dinamica. De aceea, acest tip de discurs are un caracter evenimential, ca reactie directa la situatiile politice prezente, si este, totodata, provocator de evenimente si fenomene viitoare. In acelasi timp, discursul politic dobindeste o capacitate mai mare de influentare daca este rostit intr-un decor concret, in fata unui auditoriu si daca este insotit de elemente ale unei comunicari non-verbale: mimica, gesturi, postura, atitudine etc.

Erving Goffman^x afirma ca interactiunea simbolica este locul pozitionarii reciproce a indivizilor si al construirii si dezvoltarii sinelui social intr-o dubla ipostaza: ca imagine si ca actor. Potrivit conceptiei autorului in atentie, interactiunea comunicationala poate fi interpretata din perspectiva teatrala, ca spectacol in fata celorlalti si modelat de acestia; conceptele de dramaturgie, de *actor*, de *scena*, *rol* si *figuratie* ofera imaginea intregului comportament comunicativ. Scena este cadrul social al interactiunii; actorul social are o anumita infatisare si un mod propriu in care isi interpreteaza rolul, „*un model prestabilit de actiune, pe care o persoana il dezvolta in timpul unei reprezentatii si pe care il poate prezenta si utiliza si in alte ocazii*“^{xi}. Rolurile sint interpretate potrivit unor *ritualuri*, ce aduc in atentie notiuni precum: *scheme de actiune*, *contract de vorbire*, *norme de interactiune si de interpretare*.

Din aceasta perspectiva, interactiunea verbal – nonverbal este evidenta, ea avind o contributie determinanta in implinirea comunicarii. Lumea premiselor nonverbale cuprinde o varietate de modalitati de comunicare. Pentru a releva nonverbalul si contributia lui la potentarea calitatilor de influentare ale discursului politic, am ales o analiza a gesturilor si una a imaginii, intrucit acestea ni se par cele mai relevante din perspectiva spectacularului politic.

2. 1. Interactiunea *gestualitate - limbaj* in discursivitatea politica

Gesturile sint la fel de importante ca discursurile, iar „erorile“ gestuale au urmari institutionale sau interpersonale la fel de grave ca erorile lingvistice, pentru ca gestualitatea

configureaza identitatea si imaginea politicianului-orator, optimizind sau distorsionind comunicarea. De aceea, locutorul politic va trebui sa se obiectiveze, transformindu-se in destinatari al propriului discurs, anticipandu-i efectele si feed-back-ul. Prin urmare, gestualitatea in comunicarea politica trebuie sa se centreze pe posibilitatile *modularii complementaritatii gestualitate / limbaj* si pe *strategiile comunicative gestuale*.

Gestualitatea este determinata si reglata cultural si exprima o apartenenta sociala, o identitate de grup, ce devine observabila prin comportamente permise si prin comportamente interzise la nivelul unei societati, pe care orice om politic trebuie sa le cunoasca.

In volumul *Semiotica, societate si cultura*, Daniela Roventa - Frumusani, identifica in relatia *cuvint – gest*^{xiii}: (a) *gesturi care insotesc discursul* pe aceeasi linie cu discursul sau cu o izotopie contrara; (b) *gesturile complementare discursului*, ce pot, de pilda, incheia un enunt incomplet - lingvistic, pot prelungi sau contrazice discursul; (c) *gesturile substitutive*, legate de distanta prea mare intre locutor si auditoriu, emotii puternice, pe care nu le consideram potrivite ba chiar contraindicate) in timpul rostirii politice. „*Gestul se inscrie intr-un parcurs semiotic infinit, permitind, in egala masura, concretizarea referentului (gesturile iconice), interpelarea interlocutorilor (gesturi indiciale de avertizare, ordin si ostensiune), dar si expresivitatea mesajului*“^{xiii}. Din aceasta perspectiva, daca discursul este formulat in functie de asteptarile si nevoile opiniei publice si este completat de o gestualitate adecvata, creste gradul de credibilitate a locutorului politic, iar influentarea este mai eficace.

2. 2. Interactiunea dintre *imagine si limbaj in influentarea politica*

In societatea contemporana, televiziunea, publicitatea si sondajele reprezinta modalitati importante de influentare sociala, ce au fost adoptate de clasa politica pentru obtinerea adeziunii membrilor societatii civile. Interogatiile initiatoare ale oricarui demers de persuadare politica sint urmatoarele: de ce ar vota cineva pentru un anumit partid politic daca programele electorale sint relativ - asemanatoare ? De ce ar alege cineva un om politic si nu un altul ?

Pentru a se singulariza in multimea reprezentantilor puterii, un om politic trebuie sa-si construiasca o imagine proprie, care sa-i releveze o identitate politica diferita de cea a adversarilor, o imagine cu care un potential alegator sa se poata usor identifica. „*Un om politic poate juca atuul tineretii sale sau al profesionalismului sau, al onestitatii sau al ideilor noi pe care le promo veaza*“^{xiv} si prezentarea clara a acestei imagini in fata electoratului este foarte importanta, chiar daca este contestata de adversarii politici.

Imaginea este o *viziune globala* asupra persoanei. Ea provine din experienta individuala si din informatiile parvenite din mass-media si este sinteza a tot ceea ce stim, adevarat sau fals, despre subiectul pe care ea il reprezinta. Cetatenii percep omul politic, partidul, organizatia sau institutia politica in functie de imaginea care este promovata.

Imaginea unui politician nu este judecata si evaluata in termeni de adevarat si fals, ci in termeni de popularitate, claritate, contradictie sau confuzie. O conditie fundamentala pentru impunerea cu succes a unei imagini

politice o reprezinta luarea in considerare a trecutului omului politic, a contextului social si a actiunilor adversarilor. O latura importanta a imaginii este *pozitionarea*. Aceasta contine elementele semnificative, care apar de la sine in momentul evocarii imaginii respective. De asemenea, pentru ca imaginea publica sa fie durabila, este necesar ca omul politic sa reprezinte mai mult decit ceva de interes imediat. Iar pentru aceasta, el trebuie sa comunice si altceva decit interese politice, mai ales calitati umane dezirabile.

In prezent, datorita noilor tehnologii, imaginea prolifereaza. Ea devine „*artizanul principal al constructiilor realului [...], deschide accesul la lumile virtuale*“. Imaginea actioneaza, „*fiecare ii acorda libertate de miscare si se subordoneaza influentelor ei*“. Ca afis politic, imaginea doreste sa produca incredere, sa determine convingerea si „*sa joace pe ideea dramatizarii pozitive a viitorului*“^{xv}. Prin imagine, mesajul este personalizat si poate deveni exemplar. Cele mai active sint imaginile in miscare, transmise prin televiziune si alte mijloace de inalta performanta tehnica, ce poarta cu ele o autoritate cu efect imediat, oferind influenta si putere.

Patosul emotional, manifest sau ascuns, prezent in discursurile politice si in reactiile pe care le provoaca, instaureaza o aparenta de realitate a confruntarii politice, a importantei mizelor, dar si iluzia coplecitoare a unei reprezentari dramatice de proportii. Dramatizarea este un element constitutiv al instaurarii, exercitarii si conservarii puterii politice.

Evenimentele politice sint reprezentate mediatic si imediat si, intotdeauna, se valorifica toate resorturile dramei politice. De exemplu, in evenimentele petrecute la 11

septembrie 2002, in Statele Unite ale Americii intilnim dramatizarea prin teroare. Violenta s-a manifestat prin intermediul surprizei, actiunea a fost ritualizata si sacrificiala. Acest mod de actiune politica, ce speculeaza spaimile colective, dramatizeaza, pentru a determina contagiunea, convertind adeziunea membrilor unui grup, pentru a provoca, in cele din urma, o comuniune puternica.

Lupta dintre ordine si dezordine in planul social - politic este continua, iar noi suntem martorii acestei batalii. De cele mai multe ori, inasa, sintem participanti activi, fiind influentati si influentind, la rindul nostru, pentru ca discursul politic nu este doar apanajul oratorilor politici. Proprietatile discursului ca modalitate de influentare sociala sint potentate de formele de comunicare nonverbală, cum sint gestualitatea, imaginea si simbolurile, intre care miturile continua sa aiba un rol major.

Manifestarea politicului e deosebit de spectaculoasa, este dramatica si dinamica. Tot mai multi teoreticieni apreciaza ca, in prezent, politicul este asociat intr-o masura tot mai mare imaginilor, in detrimentul cuvintului. Acest fapt isi gaseste explicatia in dominatia tehnicilor care le produc, le regizeaza inlantuirea si eficacitatea „narativa“. Prin intermediul lor, se modeleaza evenimentul si opinia publica. In viziunea teoreticienilor studiati, istoria politica, pe termen lung, marcheaza trecerea de la individul - subiect la cetatean si de la acesta la persoana manipulata sub influenta raporturilor stabilite cu producatorii profesionisti de opinie, in special ai opiniei politice.

In viziunea noastra, puterea discursului nu va putea fi diminuata niciodata in intregime pentru ca fiinta umana traieste intr-un univers al rostirii, ce are un rol determinant in modelarea culturala si sociala a indivizilor umani. Mai

UNIVERSUL POLITIC CA SPECTACOL

mult: chiar daca oamenii sint martorii unui eveniment politic pe care il considera semnificativ, cel care ii da sens este limbajul care il descrie si il evalueaza. Si tot limbajul este cel care creaza evenimentele politice, da identitate locutorilor politici, instaureaza si reinstaureaza *puterea de a spune*, fiind, deopotriwa, instrument de influentare si influentat, la rindul sau.

BIBLIOGRAFIE

BALANDIER, GEORGES

- 2000: *Scena puterii*, trad. din franceza, Editura „AION“, Oradea

BART, CHRISTIAN, LE

- 1998: *Le discours politique*, Presses Universitaires de France, Paris

BON, GUSTAVE, LE

- 1991: *Psihologia maselor*, traducere din franceza, Editura Stiintifica, Bucuresti

- 1999: *Psihologie politica*, traducere din franceza, Editura „Antet“, Bucuresti

GIRARDET, RAOUL

- 1997: *Mituri si mitologii politice*, traducere din franceza, Institutul European, Iasi

GOFFMAN, ERVING

- 1973: *La mise en scène de la vie quotidienne*, vol. II, traduit de l'anglais, Les Editions de Minuit, Paris

REBOUL, OLIVIER

- 1980: *Langage et idéologie*, PUF, Paris

- 1991: *Introduction à la rhétorique. Théorie et pratique*, P.U.F. Paris

- 1996: *La Rhétorique*, P.U. F., Paris

REBOUL, ANNE; JACQUES MOESCHLER

- 1998: *Pragmatique du discours*, Armand Colin, Paris

- 2001: *Pragmatica, azi*, Editura „Echinox“, Cluj

ROVENTA - FRUMUSANI, DANIELA

- 1995: *Semiotica discursului stiintific*, Editura Stiintifică, Bucuresti

- 1999: *Semiotica, societate, cultura*, Institutul European, Iasi

- 2000: *Argumentarea, modele si strategii*, Editura „ALL“, Bucuresti

STANCIUGELU, STEFAN

- 1998: *Violenta, mit si revolutie, De la violenta rituala la violenta simbolica*, Editura ALL, Bucuresti

STANCIULESCU, TRAIAN, D.

- 2001: *Comunicare publica si asistenta sociala*, Editura „Erota“, Iasi

- 2001: *Intrebarile filosofiei*, Editura „Cristal – Concept“, Iasi

STOICIU, ANDREI

- 2000: *Comunicarea politica, Cum se vind oameni si idei*, Editura „Humanitas“, Bucuresti, 2000

THOVERON, GABRIEL

1996: *Comunicarea politica azi*, trad. din franceza, Editura „Antet“, Oradea

MOESCHLER, JACQUES; ANNE REBOUL

- 1996: *Dictionar enciclopedic de pragmatică*, trad. din franc.

Editura „Echinox“, Cluj

MOLINIÉ, GEORGES

- 1992: *Dictionnaire de rhétorique*, Librairie Générale Française, Paris

PLANO, JACK C.; ROBERT E. RIGGS

- 1993: *Dictionar de analiza politica*, Editura „Ecce Homo“, Bucuresti

UNIVERSUL POLITIC CA SPECTACOL

YULE, GEORGE

- 1996: *Pragmatics*, Oxford University Press

ZAPIRTAN, LIVIU, PETRU

- 1991: *Repere in stiinta politicii. Schita unei teorii generale a politicii*, Editura Fundatiei „Chemarea“, Iasi

CORPOSUL DE TEXTE FOLOSITE

BLUCHE, FRANÇOIS

- 1995: *De la Cezar la Churchill. Vorbe memorabile explicate in contextul lor istoric*, Editura „Humnitas“, Bucuresti

GOIA, VISTIAN

- 1985: *Oratori si elocinta romaneasca*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca

NOTE

ⁱ Jack C. Plano, Robert E. Riggs, Helenan S. Robin, *Dictionar de analiza politica*, Editura „Ecce Homo“, Bucuresti, 1993, p. 37

ⁱⁱ Gabriel Thoveron, *Comunicarea politica azi*, Editura „Antet“, Oradea, 1996, p. 17

ⁱⁱⁱ Daniela Roventa-Frumusani, *Argumentarea – modele si strategii*, Editura „ALL“, Bucuresti, 2000, p. 80

^{iv} Georges Balandier, *Scena puterii*, Editura AION, 2000, Oradea, p. 19

^v François Bluche, *De la Cezar la Churchill. Vorbe memorabile explicate in contextul lor istoric*, Editura „Humnitas“, Bucuresti, 1995, p. 273

^{vi} Iuliu Maniu, *Noi privim in infaptuirea unitatii nationale un triumf al libertatii omenesti*, discurs rostit la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, in Vistian Goia, *Oratori si elocinta romaneasca*, Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1985, pp. 114 - 115

^{vii} Georges Balandier, *Scena puterii*, Editura „AION“, Oradea, 2000, p. 20

^{viii} *Ibidem*, p. 27

^{ix} Apud Gabriel Thoveron, *Comunicarea politica azi*, Editura „Antet“, 1996,

p. 5

^x Erving Goffman, *La mise en scène de la vie quotidienne*, Les Éditions de Minuit, Paris

^{xi} Erving Goffman, *op. cit.*, vol I, p.35

^{xii} Daniela Roventa-Frumusani, *Semiotica, societate, cultura*, Institutul European, Iasi, 1999, p. 191

^{xiii} *Ibidem*, p. 194

^{xiv} Andrei Stoiciu, *Comunicarea politică, Cum se vind oamenii si idei*, Editura „Humanitas“, Bucuresti, 2000, p. 17

^{xv} George Balandier, *op. cit.*, p. 152